

Hoe de Gereformeerde Bonder informatie verkrijgt en verwerkt

door C. A. Muntjewerff*

Inleiding en probleemstelling

Het probleem van de voorlichtingskunde is: Hoe kan aanwezige informatie zó geselecteerd en verspreid worden, opdat de ontvanger zich deze informatie ten nutte kan maken, op de wijze zoals de verspreider beoogde. Een oplossing voor dit probleem is een antwoord op de vraag: *welke informatie wordt door wie op welke wijze op welk moment aan wie verspreid met welk effect?* In dit verslag zal het gaan om de zaken 'door wie' (de bronnen van informatie), 'op welke wijze' (de kanalen van informatie-verspreiding), 'aan wie' (de ontvanger van informatie) en 'met welk effect'. Het 'aan wie' staat hierin centraal.

De probleemstelling van mijn onderzoek¹ is namelijk geweest de vraag: *hebben godsdienstige opvattingen invloed op het kiezen van informatie-bronnen en het inwinnen van informatie en heeft dit op zijn beurt dan weer invloed op de efficiency van de landbouwbedrijfsvoering?*

In een onderzoek in de Dokkumer Wouden heb ik de groepering van 24 Gereformeerde Bonder boeren vergeleken met de 24 Doopsgezinde boeren t.a.v. geloofshouding, wijze van informatie-inwinning en landbouwbedrijfsvoering. Van deze doelgroepen is steeds de gehele populatie van boeren, met een leeftijd van 60 jaar en jonger in het onderzoek betrokken.²

Karakterisering van de kerkelijke groeperingen

Eerst wil ik hier een korte beschrijving geven van de geloofsopvattingen van de beide groeperingen. Tenzij anders vermeld heb ik de gegevens hiervoor uit persoonlijke, ongestructureerde interviews verkregen. Vervolgens worden enkele getoetste hypothesen besproken, welke betrekking hebben op de geloofshouding.

De Gereformeerde Bonders — In 1909 werd als doel van de Gereformeerde Bond vastgesteld: 'om binnen de grenzen van de Nederlandse (Gereformeerde) Kerk de aloude gereformeerde waarheid te verspreiden'. Deze bond kreeg toen officieel de naam van 'Gereformeerde Bond tot verbreiding en verdediging van de waarheid in de Nederlandse Hervormde (Gereformeerde) Kerk'.³

* De schrijver studeert aan de Landbouwhogeschool in Wageningen, o.m. in de vakken Niet-Westerse Agrarische Sociologie en Voorlichtingskunde.

¹ Dit verslag is een gedeeltelijke weergave van mijn skriptie, C. A. Muntjewerff, *Het Denken en Doen van de Gereformeerde Bonder* (Wageningen, 1971).

² Voor het doorlezen van concepten van dit artikel en voor het geven van waardevolle adviezen ben ik dank verschuldigd aan dr. ir. N. G. Röling, drs. C. M. J. van Woerkum, dr. A. T. J. Nooij en prof. dr. ir. A. W. van den Ban.

Centraal bij de Gereformeerde Bonder (g.b.-er) staat, dat de mens zijn, in de Bijbel bedoelde, zondige staat moet leren inzien en dat de mens nietig is en uit eigen kracht niets kan. Hij moet er dankbaar voor zijn, dat God hem ondanks zijn zonde, genade wil schenken, waar de mens eigenlijk geen recht op heeft. Tegenslagen en ongeluk zijn het gevolg van de zondige staat van de mens.

Een belangrijk doel van het leven op aarde is je voor te bereiden op het Eeuwige Leven. Het leven op aarde is slechts een doorgangshuis. Het Eeuwige Leven is pas mogelijk, wanneer de mens zich bekeerd heeft tot God, d.w.z. wedergeboren is. De g.b.-er is sterk individualistisch ingesteld. Ieder moet persoonlijk tot bekering komen. Tegenslagen en ongeluk worden hierbij als door God gezonden hulpmiddelen gezien. Dit maakt de g.b.-er geduldig in tegenspoed.

Hij gelooft wel in een uitverkiezing, maar dit betekent voor hem geen apatie. De mens behoudt volgens de g.b.-ers volledig zijn eigen verantwoordelijkheid. M.i. vertrouwt elke g.b.-er er op, dat wanneer hij serieus vanuit de Bijbel probeert te leven, hij ook wel tot de uitverkorenen zal blijken te behoren. Toch wil dit ook weer niet zeggen, dat de g.b.-er zich na zijn bekering zeker en veilig voelt. 'Twijfel is de kenmerk van het ware'.⁴

De g.b.-er is een trouwe kerkbezoeker, meestal twee maal per zondag. Hij is er zeer op gesteld, dat de dienst door een orthodoxe voorganger geleid wordt. Kerkdiensten geleid door 'lichtere' gastpredikanten worden door vele g.b.-ers niet bezocht. Hij leest dagelijks de Bijbel in de oude bijbelvertaling, de enige versie, waarbij de vertalers door God geleid heten te zijn. Ook wordt de oude psalmberijming gebruikt. Uitsluitend psalmen worden er gezongen en wel niet-rythmisch (alle noten, ook de als half, kwart etc. aangegeven noten worden als hele gezongen). De g.b.-er is niet bereid vernieuwingen in de kerk door te voeren, b.v. in de vorm van zang- en jeugddiensten: 'Wat voor ouderen goed is, is ook goed voor de jongeren' (uit interview).

De Doopsgezinden — De Doopsgezinde broeder stelt zich kerkelijk zeer onafhankelijk en individualistisch op. Hij houdt niet van dogma's en regels, hem door een kerk opgelegd. Een Doopsgezinde (d.g.-e) laat zich pas dopen, wanneer hij bewust kan kiezen, wanneer hij volwassen is. Het 'zondige' en 'nietige' gevoel van de g.b.-er ontbreekt geheel bij de d.g.-e, evenals het feit, dat bekering pas echt zou kunnen zijn, wanneer men veel ellende heeft

³ Zie Th. L. Haitjema, *De Richtingen in de Nederlandse Hervormde Kerk* (Wageningen, 1953), pp. 170 e.v.

⁴ Zie A. van der Meiden, *De Zwarte Kousen Kerken* (Utrecht, 1968), p. 57.

meegemaakt.

De belangstelling voor de kerk bij de d.g.-e loopt sterk terug in de Dokkumer Wouden. Hoofdzakelijk ouderen bezoeken de kerkdiensten. Bij bijzondere gelegenheden, jeugddiensten e.d. is er meer belangstelling, ook van de jongeren. De d.g.-e leest zeer weinig in de Bijbel. Hij gebruikt de nieuwe bijbelvertaling en de nieuwe psalmberijming. Er wordt geëxperimenteerd met nieuwe vormen van liturgie in jeugd- en zangdiensten.

Toetsing van enkele hypotheses t.a.v. de interpretatie van de Bijbel en de ervaring van een Goddelijke macht — De Gereformeerde Bonder neemt de Bijbel veel meer letterlijk, dan de Doopsgezinde. G.b.-ers geloven b.v., dat de wereld in 6 dagen geschapen is en dat alle wonderen, vermeld in de Bijbel echt gebeurd zijn. D.g.-en zien dit anders, zoals bleek uit antwoorden op vragen in de voor de toetsing gebruikte index.

Tabel 1:

vergelijking tussen Gereformeerde Bonders en Doopsgezinden t.a.v. enkele onderdelen van de geloofshouding

variabele	Gereformeerde Bonders	Doopsgezinden	chi-kwadraat ⁵	phi
	% van N = 24	% van N = 24		
het letterlijk nemen van de Bijbel	96	4	39,6	0,92
taboes zien in dagelijkse zaken	100	0	44,08	1,00
zich door externe machten beheerst voelen	100	0	44,08	1,00

Veel dagelijkse zaken, als b.v. het gebruik van K.I. (kunstmatige inseminatie) op het veebedrijf en het bezit van een televisietoestel zijn voor g.b.-ers taboe. Dit in sterke tegenstelling tot de d.g.-en.

De g.b.-er hecht veel waarde aan machten buiten zichzelf.⁶ G.b.-ers ge-

⁵ Hoewel er geen sprake is van een steekproef heb ik toch de chi-kwadraat berekend, omdat bij kleine aantallen respondenten hiermee meer inzicht verkregen wordt betreffende de betrouwbaarheid van de resultaten van het onderzoek.

⁶ Dit is het gevoel van 'external control', welk begrip, naast 'internal control', d.i. het gevoel zelf veel invloed op je omgeving te kunnen uitoefenen, is ontwikkeld door J. B. Rotter, 'Generalized expectations for internal versus external control of reinforcement', *Psychological Monographs: General and Applied*, 80 (1966),

loven bv. sterk, dat hun leven door Hoger Hand geleid wordt en dat de mens niet mag ingrijpen om de bevolkingsgroei te beperken. D.g.-en nemen wat dit betreft wat meer macht in eigen hand.

Konklusie — Kort samengevat zouden we kunnen stellen, dat voor de Gereformeerde Bonder God, Bijbel en Kerk een veel centraler plaats innemen, dan voor de Doopsgezinden. De Gereformeerde Bonder ziet God als machtig. Hij voelt zich daarom sterker beheerst door de macht van God, dan de Doopsgezinde.

Hypotheses

Tengevolge van bovenbeschreven geloofshouding verwachtte ik, dat de Gereformeerde Bonders zich, minder dan de Doopsgezinden zouden open stellen voor informatie, welke o.m. nodig is voor hun landbouwbedrijfsvoering. Daarom verwachtte ik ook dat Gereformeerde Bonders een minder moderne en minder efficiënte landbouwbedrijfsvoering zouden hebben.

Bronnen van informatie

Inleiding — Rokeach⁷ geeft enkele begrippen welke in dit verband nuttig kunnen zijn, namelijk de begrippen open geest ('open mind') en gesloten geest ('closed mind'). Volgens Rokeach heeft iemand een meer open geest, wanneer hij: a) de wereld om zich heen meer vriendelijk ervaart; b) minder wordt geleid door irrationele innerlijke krachten; c) autoriteit minder als absoluut ervaart en d) mensen minder waardeert naar de mate waarin men het eens of oneens is met de autoriteit waarin hij zelf gelooft.

Ik heb vrij veel aanwijzingen, o.m. uit antwoorden op vragen uit de bij de toetsing gebruikte index, dat de g.b.-er meer 'closed minded' is dan de d.g.-e.

Gereformeerde Bonders vinden b.v., dat we tegenwoordig in een verschrikkelijke tijd leven (ad a.). Zij hebben ook vrij veel principiële bezwaren tegen zakelijke dingen als K.I. en televisie (ad b.). G.b.-ers zijn voorts sterk geneigd om de Bijbel zeer letterlijk te nemen (ad c.). En daar zij soms niet zo'n gunstig beeld hebben van de landbouwvoorlichter, die vaak gezien wordt als één van de te vele ambtenaren kan de verkregen informatie van deze bron sterk selektief geïnterpreteerd worden en niet op de intrinsieke

pp. 1-28. Deze begrippen zijn voor de voorlichtingskunde verder uitgewerkt door N. G. Röling, *The Evolution of Civilization: A Theoretic Approach to the Diffusion of Innovations, with Special Reference to Modernization* (East Lansing, 1970), diss.

⁷ M. Rokeach, *The Open and the Closed Mind* (New York, 1960).

waarden beoordeeld worden. Ongeveer het zelfde geldt voor de ruilverkavelingsdienst als voorlichtingsbron. Deze organisatie wordt vaak door de g.b.-er gezien als een uitdrijver van kleine boeren, hetgeen het kommunisme zou kunnen bevorderen (ad d.)⁸.

Toetsing van enkele hypotheses t.a.v. het verkrijgen van informatie — De uitslag van deze toetsing is grotendeels consistent met het bovenvermelde (zie tabel 2).

Tabel 2:

vergelijking tussen Gereformeerde Bonders en Doopsgezinden t.a.v. het verkrijgen van informatie

variabele	Gereformeerde Bonders	Doopsgezinden	chi-kwadraat	phi
	% van N = 24	% van N = 24		
a oriëntatie op andersdenkenden	33	67	4,08	0,33
b zich gekluisterd voelen aan de landbouw	67	33	4,08	0,33
c oriëntatie beperkt in meer lokale omgeving	54	46	0,08	0,08 ⁹
d verkregen scholing na de lagere school	50	100	13,30	0,57
e participatie in vrijwillige organisaties	21	79	14,08	0,58
f contact met voorlichtingsactiviteiten	33	67	4,08	0,33
g gebruik van massamedia	58	42	0,75	0,17 ⁹

Uit antwoorden op vragen uit de bij de toetsing gebruikte index bleek o.m.: dat (ad a.) de g.b.-er het weinig zinvol vindt met andersdenkenden over godsdienst te praten, 'omdat je elkaar toch niet kunt begrijpen'; dat (ad b) g.b.-ers niet of weinig overwogen hebben om een ander beroep te kiezen en zich sterk verbonden weten met de landbouw; dat (ad e.) g.b.-ers weinig participeren in vrijwillige organisaties als b.v. de standsorganisatie en dat

⁸ Deze uitkomsten kunnen in verband gebracht worden met de resultaten van het onderzoek van R. Bergsma, *Op Weg naar een Nieuw Cultuurpatroon* (Assen, 1963), p. 142. Bergsma konstateerde, dat de g.b.-ers als een sterk geïsoleerde groep gezien moet worden.

⁹ Niet significant bij een risico van 5 %.

(ad f.) de g.b.-er weinig kontakt heeft met de voorlichtingsdienst en haar activiteiten.

Geen verschil tussen beide groeperingen is gekonstateerd in (ad c.) de oriëntatie naar buiten de eigen lokale omgeving¹⁰ en in (ad g.) het gebruik van massamedia.

Konklusie — De konklusie lijkt gerechtvaardigd, *dat de godsdienstige opvattingen van de Gereformeerde Bonder mogelijk als een zeef, een selectiemechanisme fungeren voor het zoeken en opnemen van informatie, wat de hoeveelheid verkregen informatie kan beperken en de aard hiervan kan beïnvloeden.* Clouser en Hjelle zijn tot gelijklopende konklusies gekomen. Zij vonden, dat mensen, die veel 'external control' ervaren, (in ons geval betekent dit b.v. veel macht toekennen aan God en Bijbel) ook een meer gesloten geloofssysteem bezitten. Dit wil in onze termen zeggen, een meer 'gesloten geest' hebben.¹¹

De bedrijfsuitkomsten

Onze konklusie tot nu toe is, dat een orthodoxe geloofshouding, zoals de g.b.-er heeft, invloed lijkt te hebben op het inwinnen van informatie. De vraag is, of dit relevante informatie betreft. Of wel, heeft in ons geval de g.b.-er belangrijke informatie gemist? Het antwoord op deze vraag lijkt, tenminste wat betreft informatie t.a.v. de eigen landbouwbedrijfsvoering, ontkennend te moeten zijn. Het is namelijk gebleken, *dat Gereformeerde Bonders een even moderne bedrijfsvoering hebben, als de Doopsgezinden. Beiden werken even efficiënt, d.w.z. ze behalen een even grote opbrengst per hectare en per koe.* (zie tabel 3).

Tabel 3:

gemiddelde opbrengsten (in guldens) van de landbouwbedrijven van de Gereformeerde Bonders en de Doopsgezinden

	Gereformeerde Bonders	Doopsgezinden
geïnd melkgeld per hektare	1803	1697
geïnd melkgeld per koe	1330	1383
belastbaar inkomen per koe	663	629

¹⁰ Dit is waarschijnlijk mede te verklaren uit het verschijnsel dat de d.g.-en ook sterk gebonden zijn aan hun één-mans-bedrijven.

¹¹ R. A. Clouser en L. A. Hjelle, 'Relationship between locus of control and dogmatism', *Psychological Reports*, 26 (1970), p. 1006.

De uitkomsten van een onderzoek van Van den Ban zijn hiermee in overeenstemming. Hij konstateerde, dat b.v. de kerkelijk orthodoxe streek van de Noord-West Veluwe wat betreft de adoptie van een tiental nieuwe landbouwmethodes niet afweek van kerkelijk minder orthodoxe gebieden.¹²

Ten aanzien van deze, niet verwachte, uitkomsten volgen tot slot enkele overwegingen.

Enkele overwegingen

a — Het zou belangrijk kunnen zijn het gedrag van mensen niet alleen te beschouwen aan de hand van min of meer geïsoleerde begrippen als 'ge-loofsinhoud' en 'informatiebronnen', maar meer de betreffende groeperingen in grotere gehelen te zien. Er zou dan eerst een omschrijving van de samenleving waarin b.v. de g.b.-er leeft gegeven moeten worden, voordat we tot een juiste beschrijving van die groepering kunnen komen.

In een snel veranderende maatschappij, waar veel informatie verwerkt moet worden zouden b.v. massamedia een steeds belangrijker plaats in kunnen gaan nemen, ook bij de initiëring van nieuw gedrag.

Veroff wijst er op, dat wanneer men twee godsdienstige groeperingen met elkaar vergelijkt, men de omgeving en de geschiedenis van die groeperingen moet analyseren wil men tot goede uitspraken kunnen komen.¹³

b — Het zou kunnen zijn, dat de g.b.-er, door zich sterk beheerst te voelen door machten buiten zichzelf, juist een zeer reële kijk op zijn omgeving heeft. Hij kan zich beheerst zien worden door macro-economische krachten en EEG-politiek, waarop hij geen vat heeft. De vraag is ook of juist daarom de g.b.-er misschien beneigd is andere externe machten, als God, zeer beheersend te ervaren.

Forward en Williams hebben het begrip 'external control' daarom verder uitgesplitst in 'blocked-opportunity' en 'alienation-powerlessness'.¹⁴ Dit is resp. je mogelijkheden geblokkeerd zien en je zelf in een kleine groep tegenover een overheersende buitenwereld zien. De g.b.-er behoort tot de groep kleine boeren, die bedreigd worden door de EEG-politiek, welke er op gericht is het kleine boerenbedrijf te saneren. Het zou reël kunnen zijn, wanneer de g.b.-er zich hierdoor machteloos voelt.

c — Het kan vervolgens ook zijn, dat g.b.-ers op godsdienstige vragen meer godsdienstig antwoorden, dan op zakelijke vragen. Hij kan in twee min of

¹² A. W. van den Ban, *Regionale Verschillen in de Toepassing van Enkele Landbouwmethoden*, Bulletin no. 9 (Wageningen, 1958).

¹³ J. S. Veroff en G. Gurin, 'Achievement motivation and religious background', *American Sociological Review*, 27 (1962), pp. 205-217.

¹⁴ J. R. Forward en J. R. Williams, 'Internal-external Control and Black Militancy', *Journal of Social Issues*, 26 (1970), pp. 75-92.

meer gescheiden, gecompartmentaliseerde werelden leven. Als dat zo is, dan vertegenwoordigen geloofshouding en zakelijke houding twee verschillende delen van het individu. Het is de vraag of deze met elkaar vergeleken mogen worden, zoals dat in dit onderzoek gedaan is. Aansluitend hierop, het kan ook zijn, dat mensen zeggen bepaalde normen te hebben, maar hun gedrag anders laat zien. Sommige g.b.-ers bleken b.v. principiële bezwaren te hebben tegen t.v. en toch een t.v.-toestel in huis te hebben. Zo bezien is uitspraak en gedrag dus niet direkt met elkaar in verband te brengen. Het is daarom de vraag of we de begrippen van Rokeach zonder meer kunnen gebruiken.

d — Het is mogelijk, dat de verkregen gegevens onder 'Bronnen van Informatie' meer betrekking hebben op het kleine-boer-zijn dan op het Gereformeerde Bonder-zijn. De populatie in mijn onderzoek was te klein om hiervoor partiële correlaties te berekenen.

e — Een veld voor verder onderzoek kan zijn de analyse van de kommunikatiekanalen binnen een vrij hechte groepering als de g.b.-ers. De contacten van enkele g.b.-ers met de landbouwvoorlichtingsdienst en andere bronnen zouden snel door kunnen werken op anderen, omdat de g.b.-ers elkaar vaak zien in kerkelijk verband.

f — Wat kan vervolgens de oorzaak zijn van het feit, dat de g.b.-ers zo weinig contact hebben met de voorlichtingsdienst? De g.b.-er zou zich door de voorlichtingsdienst enigszins bedreigd kunnen voelen in zijn bestaan van kleine boer. Dit kan heel reëel zijn, want het beleid van de voorlichtingsdienst en de ruilverkavelingsdienst is gericht op sanering van bedrijven, kleiner dan 14 ha, waar het overgrote deel der g.b.-ers toe behoort.

Samenvatting

Twee godsdienstige groeperingen van boeren in de Dokkumer Wouden, de Gereformeerde Bonders en de Doopsgezinden zijn in dit onderzoek met elkaar vergeleken op geloofsovertuiging, gebruik van informatiebronnen en bedrijfsvoering. De g.b.-ers bleken een orthodoxe geloofshouding te hebben, d.w.z. de Bijbel veel meer letterlijk te nemen en meer macht toe te kennen aan God en Bijbel, dan de d.g.-en. De hieruit voortvloeiende verwachting, dat de g.b.-ers minder gebruik maken van allerlei informatiebronnen kon bevestigd worden.

Deze verschillen tussen de g.b.-ers en de d.g.-en bleken evenwel niet de door mij verwachte invloed op de landbouwbedrijfsvoering te hebben. De g.b.-ers bleken namelijk hun bedrijf even modern, d.w.z. even efficiënt te bewerken, als de d.g.-en. T.a.v. deze op het eerste gezicht wat tegenstrijdige uitkomsten volgen tot slot enkele overwegingen.